

Sabine Felgenhauer-Schmiedt:

Sand-Oberpfaendorf. Eine Burganlage des 10. Jahrhunderts bei Raabs an der Thaya, Niederösterreich.

Archäologische Forschungen in Niederösterreich. Neue Folge, Band 6.

St. Pölten–Krems 2019. 274 str. s 273 obr. a 44 tab.

Daniel Dvořáček

Publikace tvoří první část vyhodnocení archeologického výzkumu malého hradiště Sand, které se nachází jen asi 8 km od našich hranic na katastru obce Oberpfaendorf 1,5 km od města Raabs an der Thaya v severní části oblasti Waldviertel v Dolním Rakousku. Lokalita byla objevena teprve nedávno a její výzkum se uskutečnil mezi lety 1992 až 2008 pod vedením autorky této knihy.

Opevněná poloha o rozloze 0,7 ha byla založena nad meandrem řeky Rakouská Dyje na vyvýšené ostrožně. Přirozenou ochranu jí poskytly strmé srázy na východní a západní straně. Severní a jižní strana byly opevněny dřevohlinitou hradbou s čelní nasucho kladenou kamennou zdí. Opevnění také vymezilo dvě sídlištní terasy a jádro hradu. Ze sídlištních objektů měl výjimečnou pozici objekt číslo 1, který jako jediný stál izolovaně a zároveň se nacházel v nejvyšší poloze. Všechny další objekty, které tvořily zástavbu, byly přistavěny k vnitřním stěnám opevnění. Pozoruhodná je skutečnost, že opevněná poloha byla vybudována v nepřilíh osídlené krajiny v době, kdy východní část Východní marky příslušela Maďarům. Sand je tak jediným s jistotou doloženým hradem 10. století v Dolním Rakousku.

V první části knihy je po krátkém nástinu historického pozadí Dolního Rakouska čtenář

seznámen s proběhlými výzkumy opevnění a sídlištních objektů na lokalitě. Zde je třeba ocenit, že text je poměrně dobře strukturován, což zjednodušuje orientaci. Tato část je vhodně doplněna kresebnou i fotografickou dokumentací. Další kapitoly se věnují popisu a vyhodnocení různorodého nalezeného inventáře, kde jsou vidět jak vztahy k severozápadním Slovanům, tak na Moravu a směrem k jihu k Podunají, a zde doložené řemeslné výrobě, jako produkce textilu, hrnčičství, zpracování železa a kůže.

Pomyslná druhá část knihy, která sestává ze třech kapitol (s. 160–190), je zaměřena na celkové vyhodnocení opevněné polohy Sand, otázku hospodářského zázemí a na vznik nového opěrného bodu centrálního významu po jejím zániku. Publikace je na konci doplněna dvěma kapitolami od specialistů z přírodovědných oborů. Určení a původ surovin na výrobu mlecích kamenů a kamenných nástrojů (brousky, drtidla) bylo vypracováno R. Roetzelem a M. Götzingerem a zpracování zvířecích kostí pochází od K. Saliari a E. Puchera. V případě osteologických nálezů je zajímavý především poměrně vysoký podíl divoké zvěře (40 %), což zřejmě souvisí s tehdejší poměrně velkou zalesněností této oblasti. Díky dendrochronologii se podařilo zjistit, že Sand byl opevněn někdy kolem

roku 930. Jeho zánik je dáván do souvislosti s násilným a nečekaným nepřátelským vpádem s pravděpodobnou účastí Maďarů, s nimiž jsou spojeny nálezy rombických šipek. Podle archeobotaniky je stanoven tento násilný čin na léto, pravděpodobně červenec a podle nejmladšího dendrochronologicky zjištěného data, které pochází ze dřeva použitého na opravu hradby, k tomu došlo někdy po roce 969. Objev pece naplněné koňským masem a nevypálená keramika vypovídají o nepřipravenosti místních obyvatel na útok.

Sand zřejmě mohl sloužit jako opěrný bod na dálkové cestě vedoucí z Podunají směrem na sever do Prahy a Krakova. V kapitole věnující se existenci nezbytného zázemí je vyjmenováno několik raně středověkých lokalit do vzdálenosti 9 km, které byly zjištěny především díky povrchovým sběrům. U některých z nich je současnost s polohou Sand možná, potvrdit jí však nelze. Hustota osídlení se v tomto regionu rozšiřuje až od 11. století. Nedlouho po opuštění opevněné polohy Sand vzniká v poměrně nevelké vzdálenosti 1,3 km naproti soutoku Moravské a Rakouské Dyje hrad Raabs, k němuž se váže první písemná zmínka od kronikáře Kosmy z roku 1100, kdy byl jako hrad Racouz sídlem jistého Gottfrieda (*Kosmas III*, 12). Archeologickým výzkumem ve sklepech pod tzv. rytířským sálem

se podařilo odkrýt zdivo kamenné stavby datované do 11. století. Některé keramické nálezy a jedna záušnice dokládají ještě starší sídlištní horizont, předcházející kamenné stavbě, který je datován kolem roku 1000.

Dvojice blízkých na sebe chronologicky navazujících hradů, jako v případě lokalit Sand a Raabs, se nachází také u nedalekého města Gars am Kamp, kde někdy na počátku 10. století zanikl raně středověký hrad Thunau am Kamp a až přibližně do přelomu 10./11. století pod hradištěm fungovalo údolní sídliště v Thunau. Po zániku sídliště byl někdy v průběhu 11. století založen hrad Gars (shrnuto ve sborníku *Nowotny – Obenaus – Uzunoglu Obenaus 2018*). Sledování těchto dvojic je zajímavé z hlediska problematiky přesunů lokalit, na něž u nás upozornil J. Sláma (1988, 80–84, 1991), kdy jí spojoval s likvidací místních vládců a prosazováním a upevňováním přemyslovské nadvlády. V případě Saského Polabí měly v důsledku východofranské expanze zanikat starší „slovan­ské“ hrady, zatímco opodál byly zakládány nové tzv. časně „německé“ hrady (*Kotková 2012*). Příklady z Dolního Rakouska mohou přispět jiným pohledem, který je třeba reflektovat. Také poloha Sand by jistě neměla pro svoji blízkost od moravských hranic zůstat stranou naší pozornosti.

Bibliografie

- Nowotny, E. – Obenaus, M. – Uzunoglu Obenaus, S. (Hrsg.) 2018: 50 Jahre Archäologie in Thunau am Kamp, Festschrift für Herwig Friesinger, Krems.*
- Kosmas: Kronika Čechů*, ed. K. Hrdina, M. Bláhová, M. Moravcová, Praha 2011.
- Kotková, M. 2012: Kulturněhistorický obraz severozápadních Čech a saského Polabí v raném středověku: na příkladě hrnčířství a fortifikačního stavitelství. Nepublikovaná disertační práce. Filozofická fakulta, Univerzita Karlova. Praha.*
- Sláma, J. 1988: Střední Čechy v raném středověku III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu. Praehistorica 14.*
- Sláma, J. 1991: Přemyslovci a Morava. IN: Sborník Společnosti přátel starožitností 2, 51–68.*

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

